

FORENZNÁ PSYCHOLÓGIA

ANTON
HERETIK

Ljndeni

Forezná psychológia

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Lindeni

Anton Heretik
Forezná psychológia – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS **MEDIA**

FORENZNÁ
PSYCHOLOGIA
ANTON
HERETIK

Ljndeni

Obsah

Predhovor k 4. vydaniu	11
------------------------	----

VŠEOBECNÁ ČASŤ

KAPITOLA 1

História forenznej psychológie	17
1.1 Spoločensko-historické predpoklady vzniku forenznej psychológie	17
1.2 Vývoj forenznej psychológie	22

KAPITOLA 2

Predmet a systematika forenznej psychológie	27
2.1 Predmet forenznej psychológie	27
2.2 Systematika forenznej psychológie	28
2.3 Členenie forenznej psychológie podľa právnej náplne expertízy	33

KAPITOLA 3

Právne aspekty foreznopsychologickej praxe	36
3.1 Štruktúra právnych noriem	36
3.2 Trestné právo	42
3.2.1 Trestný čin a trestná zodpovednosť	43
3.2.2 Sankcie	45
3.2.3 Osobitná časť trestného zákona	49
3.3 Forezný psychológ ako znalec	51
3.3.1 Právne ustanovenia pre znalcov, tlmočníkov a prekladateľov	51
3.3.2 Etické princípy znaleckej činnosti	56
3.3.3 Výpoveď znalca pred súdom	60
3.4 Štruktúra súdnoznaleckého posudku	61
3.4.1 Nález znaleckého posudku z odboru psychológia	62
3.4.2 Psychologické vyšetrenie	63
3.4.3 Posudok a záver	66

KAPITOLA 4

Teórie delikvencie	68
4.1 Základné pojmy	68
4.2 Biologické teórie	71
4.3 Sociologické a sociálnopsychologické teórie delikvencie	77
4.4 Psychologické teórie delikvencie	84
4.4.1 Psychodynamické prístupy	84
4.4.2 Behaviorálne koncepcie kriminogenézy	87
4.5 Polyetiologické a integratívne prístupy k delikvencii	90

FOREZNÁ PSYCHOLÓGIA

KAPITOLA 5

Psychológia uplatňovania práva	93
5.1 Úvod	93
5.2 Vybrané problémy policajnej a kriminalistickej psychológie	95
5.2.1 Policajná personalistika	95
5.2.2 Psychológia výsluchu a výpovede	101
5.2.3 Psychologické aspekty ďalších vyšetrovacích postupov	119
5.2.4 Špeciálne psychologické vyšetrovacie metódy	124
5.3 Psychológia súdneho konania	137
5.3.1 Psychologické aspekty rôznych justičných systémov	137
5.3.2 Sociálna atmosféra a komunikácia v súdnej sieni	139
5.3.3 Proces rozhodovania poroty, resp. sudcov	140
5.3.4 Znalecké posudzovanie schopnosti hodnotnej účasti na súdnom procese	143

KAPITOLA 6

Psychické determinanty sociálneho zlyhania	147
6.1 Úvod	147
6.2 Globálne funkcie psychiky	148
6.2.1 Vedomie	148
6.2.3 Pozornosť	149
6.2.4 Vnímanie	150
6.3 Kognitívne schopnosti	151
6.3.1 Intelekt	151
6.3.2 Pamäť	153
6.3.3 Myslenie	154
6.4 Osobnosť	156
6.5 Motivácia ľudského správania	163
6.5.1 Emotivita	163
6.5.2 Pudy, inštinkty, potreby	166
6.6 Cieľovosť správania	167
6.6.1 Vôľa	167
6.6.2 Vôľové konanie	168
6.7 Analýza motivácie trestného činu	169

KAPITOLA 7

Ontogenetické aspekty vo foreznej psychológii	176
7.1 Štádiá životnej cesty a ich riziká	176
7.2 Detský vek	179
7.2.1 Dieťa raného a predškolského veku (0 – 6 rokov)	179
7.2.2 Dieťa v mladšom školskom veku (6 – 10 rokov)	185
7.2.3 Obdobie staršieho školského veku (10 – 14 rokov)	187
7.2.4 Dieťa ako objekt znaleckej činnosti	189
7.3 Juvenilný vek	193
7.3.1 Špecifiká juvenilnej delikvencie	193
7.3.2 Trest, nápravná výchova, psychologická intervencia	204
7.4 Adolescencia	208
7.5 Dospelý a regresný vek	209

ŠPECIÁLNA ČASŤ

KAPITOLA 8

Forenzne významné psychické poruchy	219
8.1 Úvod	219
8.2 Psychoreaktívne stavy	219
8.2.1 Abnormné reakcie	220
8.2.2 Reaktívne stavy a vývoje	227
8.2.3 Neurózy	230
8.3 Poruchy osobnosti	231
8.3.1 Klasifikácia, etiológia a epidemiológia porúch osobnosti	231
8.3.2 Paranooidná porucha osobnosti	236
8.3.3 Schizoidná porucha osobnosti	236
8.3.4 Dissociálna porucha osobnosti	239
8.3.5 Emočne nestabilná porucha osobnosti	241
8.3.6 Histriónska porucha osobnosti	244
8.3.7 Iné forenzne menej významné poruchy osobnosti	246
8.4 Psychózy	248
8.4.1 Afektívne poruchy	248
8.4.2 Schizofrénia, schizofrénne psychózy a poruchy s bludmi	254
8.5 Mentálna retardácia	261
8.5.1 Mentálna subnorma	263
8.5.2 Ľahká mentálna retardácia	266
8.5.3 Stredne ťažká a ťažká mentálna retardácia	267
8.6 Psychické poruchy podmienené organickým poškodením CNS	268
8.6.1 Epilepsia	268
8.6.2 Demencie	271
8.7 Niektoré psychické poruchy detského veku a ich forezný význam	274

KAPITOLA 9

Foreznopsychologické problémy závislosti od psychotropných látok	277
9.1 Spotreba alkoholu a kriminalita	277
9.2 Alkoholové opojenie	280
9.3 Závislosť od alkoholu	284
9.4 Drogové závislosti	289
9.4.1 Úvod do problematiky	289
9.4.2 Vývoj drogovej scény u nás a vo svete	291
9.4.3 Súdnoznalecká a legislatívna problematika tvrdých drog	300
9.5 Nekonzumné závislosti (Patologické hráčstvo)	306

KAPITOLA 10

Psychologické problémy vo forenznej sexuológii	314
10.1 Úvod	314
10.2 Sexuálne motivovaná kriminalita	318
10.3 Forezné problémy homosexuality	332
10.4 Forezný význam niektorých sexuálnych porúch a deviácií	335
10.5 Znalecké posudzovanie páchatel'ov sexuálnej kriminality	353

FOREZNÁ PSYCHOLÓGIA

KAPITOLA 11

Forezná agresológia	356
11.1 Základné pojmy	356
11.2 Teórie agresivity	359
11.2.1 Psychoanalytické a inštinktivistické teórie	359
11.2.2 Behaviorálne teórie agresivity	363
11.2.3 Bio-psycho-sociálne a integratívne modely agresivity	365
11.3 Psychodiagnostika agresivity	370
11.4 Násilné trestné činy a ich foreznopsychologické posudzovanie	373
11.4.1 Vražda	373
11.4.2 Vražda novonarodeného dieťaťa	385
11.4.3 Ublíženia na zdraví	389
11.4.4 Ďalšie násilné trestné činy	391
11.4.5 Znalecké posudzovanie páchatel'ov násilnej trestnej činnosti	397
11.5 Samovražednosť a jej forezné aspekty	399

KAPITOLA 12

Transkultúrne aspekty foreznej psychológie	414
12.1 Rómovia	414
12.1.1 Spoločensko-historické súvislosti	414
12.1.2 Foreznopsychologické osobitosti delikvencie Rómov	418
12.1.3 Možnosti prevencie rómskej delikvencie	421
12.1.4 Psychiatricko-psychologické problémy v expertíze rómskych delikventov	422
12.2 Transkultúrne aspekty v trestnej činnosti cudzincov	428

KAPITOLA 13

Forezná psychológia a organizovaný zločin	440
13.1 História organizovaného zločinu	440
13.2 Kriminologické a sociálno-psychologické charakteristiky organizovaného zločinu	441
13.3 Kriminalistické a legislatívne prostriedky boja s organizovaným zločinom	450
13.4 Posudzovanie vierohodnosti svedkov z prostredia organizovaného zločinu.	452
13.5 Niektoré aspekty foreznopsychologického posudzovania páchatel'ov organizovaného zločinu	456

KAPITOLA 14

Viktimológia	467
14.1 Úvod	467
14.2 Základné pojmy a úlohy viktimológie	468
14.2.1 Viktima	468
14.2.2 Viktimita	469
14.2.3 Viktimácia	473
14.2.4 Ciele viktimológie	473
14.3 Viktimologické aspekty jednotlivých foriem trestnej činnosti	474
14.3.1 Násilná trestná činnosť	474
14.3.2 Majetková trestná činnosť	477
14.3.3 Viktimológia pri sexuálnych trestných činoch	478
14.3.4 Viktimológia domáceho násilia	488
14.3.5 Viktimológia trestných činov voči maloletým	500

KAPITOLA 15

Psychológia penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti	507
15.1 Úvod do problematiky	507
15.2 Krátka história trestu a trestania	508
15.3 Tradície a súčasnosť väzenstva na Slovensku	512
15.4 Sociálno-psychologické aspekty výkonu trestu	515
15.5 Psychické poruchy vo výkone trestu	517
15.6 Uplatnenie socioterapeutických a psychoterapeutických metód vo väzenstve	524
15.7 Psychologické aspekty postpenitenciárnej starostlivosti	528

KAPITOLA 16

Psychologické otázky prevencie a prognostiky delikvencie	532
16.1 Prevencia a kontrola kriminality	532
16.2 Prognostika kriminality	536
16.2.1 Oblasti a typy prognostiky kriminality	536
16.2.2 Predelikventná prognostika	538
16.2.3 Prognostika recidívy	541
16.2.4 Posudzovanie prognózy resocializácie vo foreznopsychologickej expertíze	547
Literatúra	555
Summary	587
Menný register	591
Vecný register	598
O autorovi	608

Predhovor k 4. vydaniu

O d 3. vydania knihy „Forenzná psychológia“ pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie (Eurokódex Bratislava, 2010) uplynulo 9 rokov. Dnes už viem, že je to dosť dlhý čas – vedecké monografie i vysokoškolské učebnice starnú čoraz rýchlejšie. Rozhodol som sa zachovať štruktúru knihy a jej členenie do jednotlivých kapitol. Som rád, že kniha obsahuje časti textu, v ktorých som necítil potrebu nič zmeniť. Pri iných kapitolách som, naopak, mal naliehavú potrebu doplniť ich a prepracovať. Doplniť o nové poznatky z domácej i svetovej literatúry, ale i z vlastných publikácií a o skúsenosti získané pri práci súdneho znalca.

Forenzná psychológia sa zaoberá subjektívnou zložkou sociálneho zlyhania jednotlivcov i skupín z hľadiska teoretického i praktického. Zaoberá sa ľuďmi, ktorí sa stanú páchatelmi, ale aj obeťami, prípadne svedkami trestných činov. Venuje sa však aj psychológii ľudí, ktorí riešia svoje občiansko-rodinnoprávne problémy. Forenzná psychológia preto musí zohľadňovať nielen vývoj vedeckého poznania vo svete, ale je zároveň barometrom spoločensko-politických zmien. Tieto zmeny sa týkajú takmer 30-ročného vývoja našej spoločnosti od Nežnej revolúcie v r. 1989. Spoločnosť sa musela vyrovnáť s prudkým nárastom všeobecnej kriminality a hlavne objavením sa úplne nových foriem trestnej činnosti. Týka sa to najmä drogovej kriminality, nových foriem ekonomickej kriminality i násilnej trestnej činnosti. Organizovaný zločin sa stal súčasťou nášho života. Venuje sa nielen „klasickým“ kriminálnym činnostiam, ako je výpalníctvo, vydieranie, prostitúcia, pašovanie drog, ale prerastá aj do fungovania makroekonomiky, verejného a politického života. Z týchto dôvodov má osobitné miesto kapitola o tomto fenoméne z hľadiska kriminológie a o forenznopsychologických aspektoch posudzovania príslušníkov – svedkov i páchatelov – z prostredia organizovaného zločinu. Podrobnejšie sa v tomto vydaní venujem aj problematike domáceho násillia. Okrem novelizácie Trestného zákona z r. 2005 som zohľadnil aj pripravovaný zákon o znalcoch či nový zákon o obetiach trestnej činnosti. Všetky tieto zmeny sa dotýkajú oblastí, do ktorých som ako znalec – psychológ expertne zainteresovaný.

Forenznú psychológiu prednášam pre poslucháčov psychológie a práva, v minulosti som prednášal aj študentom policajnej akadémie, sociálnej práce, špeciálnej a liečebnej pedagogiky. Podieľam sa na špecializačných kurzoch z foreznej psychológie a psychiatrie a školeniach budúcich znalcov. Predkladaný text je zároveň

odpoveďou na otázky študentov pregraduálneho i postgraduálneho či špecializačného štúdia. U poslucháčov psychológie sa venujeme viac otázkam možnosti a limitov klinickej psychodiagnostiky v expertnej činnosti a psychoterapie v penitenciárnej praxi. Budúcich právnikov či policajných vyšetrovateľov hlavne zaujíma, čo môžu psychológovia – znalci ponúknuť pri riešení jednotlivých trestnoprávnych (motivácia, vierohodnosť výpovedí, prognóza resocializácie) či občianskoprávnych problémoch (spôsobilosť k právnym úkonom, zverenie dieťaťa do výchovy po rozvode rodičov a pod.).

Najmä od laikov často dostávam otázku, prečo nepoužívame jednoducho slovenský výraz *súdna*, ale prívlastok *forezná* psychológia. Robíme tak z prostého dôvodu, že *súdna* či právnická psychológia je len jedným z pododvetví (populárne nazývaným „psychológia súdnej siene“), ktoré sa zaoberá psychologickými a sociálno-psychologickými osobitosťami jednotlivých etáp procesného konania a jednotlivcov, ktorí sú v ňom zainteresovaní (sudcovia, prokurátori, obhajcovia, obžalovaní, svedkovia a i.). Do foreznej psychológie však patrí aj kriminalistická (investigatívna), policajná a väzenská (penitenciárna) psychológia. Autor má vlastné skúsenosti zo súdno-expertíznej psychológie a výskumu v oblasti kriminologickej psychológie. Čitatelia istotne spoznajú, ktoré kapitoly sa opierajú o priamu skúsenosť a ktoré skôr o sprostredkované pramene. Dúfam, že prehľady problematiky a zoznam citovanej literatúry sú dosť rozsiahle na to, aby pomohli zorientovať sa i čitateľom s hlbším záujmom o vybrané problémy.

V texte som sa snažil využiť výsledky vlastnej expertíznej praxe. Za takmer 40 rokov, čo robím súdneho znalca, sa tých prípadov nazbieralo skutočne dosť. Dúfam, že aj rad novozaradených kazuistik bude pre čitateľov obohatením a oživením inak dosť akademického textu. Z výskumu, okrem čiastkových výsledkov publikovaných časopisecky a na vedeckých konferenciách, sa odvolávam na monograficky publikované diela. Okrem monografií „Extrémna agresia I. Forezná psychológia vraždy“ (1999, 2. vyd. 2012) a „Extrémna agresia II. Forezná psychiatria vraždy“ (2012, v spoluautorstve s prof. MUDr. V. Novotným, CSc.), sú to „EPID. Epidemiológia depresie na Slovensku“ (2003), „EPIA. Epidemiológia vybraných úzkostných porúch na Slovensku“ (2005), „EPIAF. Epidemiológia alkoholizmu a fajčenia na Slovensku“ (2008), „Klinická psychológia“ (2007, 2. vyd. 2016). V r. 2015 vyšla kniha „Zlo“, určená skôr laikom, ktorá obsahuje psychologicky zaujímavé prípady z vlastnej expertíznej praxe. Mnohé z citovaných titulov boli napísané v spoluautorstve s kolegami z Psychiatrickej kliniky FNŠP v Bratislave a Katedry psychológie FF UK. Na ich tvorbe sa podieľali doc. MUDr. Juraj Fleischer, CSc., doc. MUDr. Eduard Kolibáš, CSc., prof. MUDr. Vladimír Novotný, CSc., prof. MUDr. Ján Pečeňák, CSc., a PhDr. Katarína Vajdičková, CSc., prof. MUDr. Ivan Žucha, CSc. Mnohí z menovaných, žiaľ, už nie

sú medzi nami. Doc. PhDr. Alojz Ritomský, CSc., vykonal štatistickú analýzu väčšiny citovaných výskumov. Kolega z Katedry psychológie FF UK PhDr. Róbert Máthé, PhD., je nielen popredným súdnym znalcom a expertom hlavne vo forenznej sexuológii, ale v jeho vydavateľstve Psychoprof vychádza množstvo foreznopsychologickej literatúry, vrátane vyššie citovaných titulov. V tomto vydavateľstve vychádza aj zborník *Acta psychopathologica*, ktorý obsahuje aj príspevky z každoročného Dobrotkovho dňa. Mám veľké osobné šťastie, že kolegom na katedre je aj môj syn doc. Mgr. Anton Heretik, PhD. Spolupracovali sme na epidemiologických projektoch i pri zostavovaní opakovaného vydania vysokoškolskej učebnice „Klinickej psychológie“. Kontakt s ním je pre mňa vždy inšpirujúci, mám rád jeho humor a som na neho otcovsky hrdý. Najčastejšie citovaným autorom v knihe je prof. PhDr. Géza Dobrotka, CSc. (1918 – 2002), zakladateľská osobnosť československej forenznej psychológie. Osobnosť originálna, tvorivá a ako sa na personológa jeho formátu patrí, aj značne zložitá. Bol vedúcim mojej diplomovej práce, neskôr kolegom na katedre. Jeho koncepcia forenznej psychológie a projektívnej psychodiagnostiky ovplyvnila celú generáciu klinických a forezných psychológov. Od r. 2002 sa každoročne v apríli stretávame na vedeckom seminári, ktorý sme na jeho počesť nazvali Dobrotkov deň.

Za významný medzník vo forenznej oblasti pokladám vznik Ústavu pre znaleckú činnosť v psychológii a psychiatrii, s. r. o. v r. 2014. Mojimi kolegami v ňom sú MUDr. Ivan André, PhD., PhDr. Katarína Haidová, MUDr. Andrea Heretiková Maršalová, MUDr. Luba Izáková, PhD., PhDr. Róbert Máthé, PhD., PhDr. Igor Obuch a MUDr. Lucia Žlnayová, PhD. Vznikom ústavu sa podarilo prekonať kompetenčné spory z minulosti a dospieť ku skutočne konštruktívnej spolupráci psychiatrov a psychológov pri náročnej (často supervíznej) znaleckej činnosti, organizovaní odborných podujatí, ako je Znalecká akadémia i v príprave budúcich znalcov.

Chcem sa poďakovať svojej manželke Andrei za trpezlivosť a starostlivosť, s ktorou celý text knihy prečítala a mala k obsahu rad podnetných nápadov. V posledných rokoch často spolupracujeme aj na vypracúvaní znaleckých posudkov a je to veľmi inšpiratívna spolupráca. Obaja recenzenti, prof. PhDr. Mojmír Svoboda, CSc., z Psychologického ústavu Masarykovej univerzity v Brne, a prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc., z Paneurópskej vysokej školy v Bratislave, mali k textu viacero kritických pripomienok, ktoré som sa snažil zohľadniť. Dali však knihe láskavé odporúčenie k vydaniu.

Poďakovať sa chcem aj pracovníkom vydavateľstva Albatros – Marte Jankajovej, Tomášovi Krejčíříkovi, Veronike Ondrejovičovej, Ľube Nguyenovej a grafikovi Petrovi Klímovi za prácu na konečnej podobe knihy.

V Bratislave, január 2019

prof. PhDr. Anton Heretik, PhD.

VŠEOBECNÁ ČASŤ

História forenznnej psychológie

1.1 Spoločensko-historické predpoklady vzniku forenznnej psychológie

Postoj spoločnosti k právnym normám a ich porušovateľom na jednej strane a k psychologickému podmienenosti správania a jeho porúch na strane druhej sú odrazom kultúrno-historického vývoja ľudskej spoločnosti. V špirále vývoja poznania sa mnohé názory a spoločenské postoje objavujú znova – vždy ovplyvnené nahromadenými vedeckými poznatkami a zmenami spoločnosti. Prvý vrchol dosiahlo ľudské poznanie v oblasti psychiatricko-psychologických vied (sensu Vondráček) i v oblasti práva v **antike**. V dielach antických lekárov nachádzame psychopatologické klasifikácie a termíny, z ktorých sa mnohé používajú dodnes, i pozoruhodné názory na etiológiu a terapiu duševných chorôb. Napríklad HIPPOKRATES (460 – 377 pred n. l.) klasifikoval duševné ochorenie do 7 skupín:

1. phrenitis (akútna duševná choroba sprevádzaná horúčkou);
2. mánia (akútna duševná choroba bez horúčky);
3. melanchólia (všetky druhy chronických duševných ochorení);
4. epilepsia;
5. hystéria (bolesti, záchvaty);
6. skýtska choroba (perverzia, transvestitizmus).

Zároveň sa však v antickom myslení, napr. u PLATÓNA (427 – 347 pred n. l.), prísne etiologicky odlišujú duševné poruchy nadprirodzeného (božského) a prirodzeného (telesného) pôvodu. Táto dichotómia poznačila spoločenské postoje k psychopatológii až do novoveku (Černoušek, 1988).

Vrcholom právnického myslenia v antike bolo rímske právo. V otázke trestnej zodpovednosti páchatela už Domitius ULPIANUS (170 – 228) konštatuje, že duševne chorý človek nie je zodpovedný za svoje činy. V Justiniánovom kódexe bol dokonca uvedený menovitý prehľad šiestich duševných chorôb, ktoré podmieniajú trestnú nezodpovednosť (Alexander a Selesnick, 1966, Dufek; 1975).

V **období stredoveku** prevažovalo chápanie duševnej choroby i sociálnej patológie ako prejavu posadnutosti – „*duševne chorý i zločinec mali v lepšom prípade spoločný osud – reťaz a celú*“ (Dobrotka, 1969, s. 129). V známom diele „*Malleus Maleficarum*“ (Kladivo na čarodejnice) boli relatívne presne opísané metódy exorcizmu (vyháňanie diabla), ktoré sa uplatnili u mnohých duševne chorých. Stredoveké nehumánne postoje ešte dlho poznamenávali i právnu prax. Posledná „bosorka“ bola na našom území upálená až koncom 17. storočia a tortúra (mučenie pri súdnom vyšetrovaní) bola v Rakúsku zrušená až v r. 1776. Pritom ešte Constitutio Criminalis Theresiana z r. 1769 obsahuje technicky dokonalý a dokonale odosobnený popis technických zariadení a postupov pri ich využití v tortúre (obr. 4). Pre historickú spravodlivosť je dôležité poznamenať, že paralelne s týmto nehumánnym zachádzaním aj v stredoveku existovali kláštorne útulky pre duševne chorých. Mnohí neagresívni „boží blázni“ (*pauperes Dei*) žili a boli tolerovaní zdravou societou. Černoušek (1990) cituje štúdiu KROLLA a BRANACHA, ktorí na základe štúdií kroník z obdobia krížových výprav zistili, že len v 16 percentách prípadov sa „duševná choroba“ pripisovala hriechu, v ostatných skôr šialenstvu, alkoholizmu, epilepsii a pod. FOUCAULT (1971, 1993) sa podobne domnieva, že častejšie ako exorcizmus bolo exkomunikovanie (vyobcovanie) duševne chorého zo spoločnosti, čo bolo vcelku pochopiteľnou reakciou na správanie obťažných blížnych. Autor dokonca tvrdí, že novoveké detenčné ústavy, kde boli izolovaní duševne chorí, sú vlastne obdobnou reakciou spoločnosti na neprispôsobivých jedincov.

Obdobie renesancie a osvietenstva prinieslo postupný návrat k antickým náhľadom na vznik duševných chorôb a ich liečenie. Spoločensko-historické predpoklady na zásadnú zmenu náhľadu na duševné ochorenie a delikvenciu však vytvorila filozofia osvietenstva a buržoázne revolúcie na prelome 18. a 19. storočia. V kriminológii položil základy nového chápania trestného práva taliansky kriminológ C. BECCARIA (1738 – 1794). V diele „O zločinoch a trestoch“ z r. 1764

Obr. 1
Philippe Pinel

Obr. 2
Emil Kraepelin

Obr. 3
Eugen Bleuler

VŠEOBECNÁ ČASŤ

Obr. 4
Popis tortúry

formuloval zásady trestného práva „nullum crimen sine lege“ (žiadny zločin bez zákona) a zároveň „nulla poena sine lege“ (žiadny trest bez zákona). Zločinnosť už neprípisoval posadnutosti, ale vysvetľoval ju len svetskými príčinami, ako sú chudoba, nevedomosť, egoizmus. Vychádzal z teórie slobodnej vôle. Kriminálne správanie je rovnako ako nekriminálne motivované snahou získať slasť a vyhnúť sa bolesti. Zločinci sa teda slobodne rozhodujú dosahovať tieto ciele nelegálnymi prostriedkami (Čírtková, 1998; Shoemaker, 2010). V psychiatrii sa historicky najväčšia revolúcia spája s menom Ph. PINELA (1745 – 1826), ktorý v r. 1793 duševne chorých „oslobodil z reťazi“. Začal tým éru *psychiatrického ústavníctva*, ktorá znamenala budovanie špeciálnych zdravotnícko-detenčných zariadení duševne chorých. Pinel a jeho nasledovníci v rôznych krajinách Európy i zámoria – Esquirol, Connolly, Sabler, Rush – zaviedli do psychiatrických zariadení moderné liečebné a rehabilitačné postupy, ako sú liečba prácou, rôzne formy psychoterapie, napr. psychodrámu, používanie psychofarmák (napr. ópiovej tinktúry na liečenie nepokoja) (Vencovský, 1983). *Prírodovedný prístup v psychopatológii* vyvrcholil na **konci 19. storočia** v prácach predstaviteľov klasickej nemeckej školy KRAEPELINA, BLEULERA, KRAFFT-EBINGA. Vypracovali klasifikáciu duševných chorôb, ktorá sa používa v európskej psychiatrii prakticky dodnes, a to i napriek zavedeniu deskriptívnych klasifikačných systémov (ICD, DSM). Systematicky sa začali zaoberať i forezným významom jednotlivých duševných ochorení. Zmena náhľadu na duševné ochorenia sa prejavila i v zákonodarstve. Vo väčšine vyspelých krajín sa kodifikovali predpoklady na stanovenie trestnej nezodpovednosti pre duševné ochorenie (nepričetnosť). V USA vyšla v roku 1838 práca psychiatra Isaaca RAYA „Pojednanie o súdnej medicíne šíalenstva“ (A Treatise on the Medical Jurisprudence of Insanity), v ktorej rozoberá možnosti medicíny pre zlepšenie justičnej praxe, rozhodujúcu rolu rozpoznávacej schopnosti pri hodnotení nepričetnosti, etické zásady znaleckej činnosti, ale aj tenziu medzi cieľmi, ktoré majú psychiatria a právo (Weiss, 2015).

Pre anglosaské krajiny je základom posudzovania nepričetnosti tzv. McNaghtenov zákon z r. 1843. Daniel McNaghten zabil pod vplyvom paranoidného bludu E. Drummonda, sekretára britského premiéra R. Peela, s ktorým si ho pomýlil. McNaghtena pred súdnym rozhodnutím posudzovali dvaja nezávislí znalci. Podľa tohto precedensu obvinený nie je trestne zodpovedný, ak v čase činu nebol schopný uvedomiť si protiprávnosť svojho konania, t. j. rozlišovať medzi dobrom a zlom. Z hľadiska nášho súčasného trestného práva zohľadňuje tento zákon len tzv. rozpoznávaciu schopnosť. Hoci už v r. 1844 sudca Shaw doplnil tento výklad o pojem nekontrolovateľného impulzu (irrestible impulse), ktorý znamená narušenie vôľovej zložky správania duševnou poruchou či chorobou, nie je tento aspekt trestnej zodpovednosti vo vzťahu k duševnému ochoreniu jednoznačne